

Jasmiina Järvinen

”NU KÄNNER JAG ATT JAG ÄR MIG SJÄLV”
Utvecklingen av huvudkaraktärernas könsidentitet i Camilla
Gisslows *Jag är*-böckerna

Fakulteten för informationsteknologi och kommunikation
Studieriktningen i nordiska språk
Kandidatavhandling
Maj 2024

SAMMANDRAG

Jasmiina Järvinen: "Nu känner jag att jag är mig själv" – Utvecklingen av huvudkaraktärernas könsidentitet i Camilla Gisslows *Jag är*-böckerna
Kandidatavhandling
Tammerfors universitet
Fakulteten för informationsteknologi och kommunikation
Studieriktningen i nordiska språk
Maj 2024

I denna kandidatavhandling betraktar jag beskrivningen av hur huvudkaraktärernas könsidentitet utvecklas i Camilla Gisslows *Jag är*-barnbokserie. Böckerna berättar om tre barn som närmar sig frågor om könsidentitet från olika utgångspunkter. Könsidentitet är en del av den personliga identiteten och börjar bildas redan i barndomen. Ibland stämmer inte det kön som individen har tilldelats vid födseln med den personliga upplevelsen av könsidentitet. Då är det fråga om könskonflikt.

Syftet med denna studie är att ta reda på hur utvecklingen av könsidentiteten hos böckernas huvudkaraktärer beskrivs i bokseriens illustrationer och text. Dessutom är syftet att undersöka vilka faktorer som används för att beskriva karaktärernas könsuttryck. Upplevelser av könskonflikter, mångfalden av könsidentiteter och utvecklingen av könsidentitet utgör huvudteman i denna avhandling.

Avhandlingen har genomförts som en kvalitativ studie med hjälp av teoribunden innehållsanalys. Analysprocessen kan indelas i tre olika faser som är reducering, gruppering och abstrahering. I denna uppsats har grupperingen och abstraheringen gjorts i omvänd ordning så att underkategorier har avletts från huvudkategorier som har funnits i materialet. Vid reduceringen har materialet begränsats så att bara de delar av bokserien där bild och text samverkar för att skapa betydelser har tagits med i analysen. I och med abstraheringen har huvudkategorier bildats och de kan ses som teman som diskuteras i analysen. Dessa kategorier har vidare indelats i underkategorier med hjälp av grupperingen.

Resultaten av studien visar att utvecklingen av könsidentitet beskrivs genom huvudkaraktärernas egen vilja och egna känslor. Huvudkaraktärerna uttrycker sin vilja genom att bestämma om sitt eget utseende och med vilket namn och pronomen de vill bli kallad. Dessa är också faktorer som karaktärernas könsuttryck beskrivs med. I beskrivningen av känslorna framkommer både huvudkaraktärernas egna känslor kring det kön de uppfattade som rätt samt de positiva och negativa känslor som de övriga karaktärernas handlingar orsakar hos huvudkaraktärerna. Dessa känslor kan kombineras med upplevelser av könsdysfori och könseufori. Enligt böckerna kan utvecklingen av könsidentitet därför antas utveckla sig i samspelet mellan olika faktorer och till exempel kan könstypiska fysiska egenskaper inte anses vara de enda faktorer som definieras som en individs kön.

Nyckelord: könsidentitet, könskonflikt, barnböcker, könssensitivitet

Originaliteten av denna avhandling har granskats med Turnitin Originality Check -programmet.

TIIVISTELMÄ

Jasmiina Järvinen: "Nu känner jag att jag är mig själv" – Utvecklingen av huvudkaraktärernas könsidentitet i Camilla Gisslows *Jag är*-böckerna
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Informaationtekniikan ja viestinnän tiedekunta
Pohjoismaisten kielten opintosuunta
Toukokuu 2024

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastelen päähenkilöiden sukupuoli-identiteetin kehittymisen kuvailua Camilla Gisslowin *Jag är* -lastenkirjasarjassa. Kirjat kertovat kolmen eri lapsen tarinan ja lähestyvät sukupuoli-identiteetin kysymyksiä eri lähtökohdista. Sukupuoli-identiteetti on osa henkilökohtaista identiteettiä ja alkaa muodostua jo lapsuudessa. Joskus yksilön syntymässä määritynnyt sukupuoli ei täsmää tämän henkilökohtaisen sukupuoli-identiteetin kokemuksen kanssa. Silloin on kyse sukupuolikonfliktista.

Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten kirjojen päähenkilöiden sukupuoli-identiteetin kehitystä kuvataan kirjasarjan kuvituksessa ja tekstissä. Lisäksi tavoitteena on tarkastella, minkä tekijöiden avulla hahmojen sukupuolen ilmaisua kuvataan. Koettu sukupuolikonflikti, sukupuoli-identiteettien moninaisuus sekä sukupuoli-identiteetin kehittyminen muodostavat tämän tutkielman pääteemat.

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisena tutkimuksena teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla. Analyysiprosessi voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen, jotka ovat aineiston pelkistäminen, ryhmittely ja abstrahointi. Tässä tutkielmassa on ryhmittely ja abstrahointi tehty käänteisessä järjestyksessä siten, että analyysissä ilmenevät alakategoriat on johdettu aineistosta löydetyistä yläkategorioista. Aineiston pelkistämiseksi analyysimateriaaliksi rajautuivat kirjasarjan kohdat, joissa kuva ja teksti toimivat vuorovaikutuksessa luoden merkityksiä. Abstrahoinnissa on muodostettu yläkategorioita, jotka ovat analyysissä käsiteltäviä teemoja. Nämä kategoriat on jaettu edelleen alakategorioihin ryhmittelyä avulla.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että sukupuoli-identiteetin kehitystä kuvattiin päähenkilöiden oman tahdon sekä tunteiden kautta. Omaan tahtoa päähenkilöt ilmaisivat päättämällä omasta ulkonäöstään sekä nimestä ja pronomineista, joilla halusivat itseään kutsuttavan. Nämä ovat myös tekijöitä, joiden avulla hahmot ilmaisivat sukupuoltaan. Tunteiden kuvailussa tulivat ilmi niin päähenkilöiden oma tunne oikeaksi kokemastaan sukupuolesta kuin muiden hahmojen toiminnan aiheuttamat positiiviset ja negatiiviset tunteet. Nämä tunteet voidaan yhdistää sukupuolidysforian ja -euforian kokemuksiin. Kirjoissa kuvatun sukupuoli-identiteetin kehityksen voidaan siis olettaa kehittyvän monien eri tekijöiden vuorovaikutuksessa, eikä esimerkiksi eri sukupuolille tyypillisiä fyysisiä ominaisuuksia voida pitää ainoana sukupuolta määrittävinä tekijöinä.

Avainsanat: sukupuoli-identiteetti, sukupuolikonflikti, lastenkirjat, sukupuolisensitiivisyys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.2 Tidigare forskning	2
1.3 Forskningsetik.....	3
2 Material och metod	4
2.1 Material.....	4
2.2 Analys av text och bild som metod	5
3 Teoretiska utgångspunkter	7
3.1 Mångfalden av kön och könsidentiteter.....	7
3.2 Könskonflikt, könsdysfori och könseufori	8
3.3 Betydelse av böcker för barn.....	9
3.4 Könssensitivitet i undervisning och uppfostran	10
4 Analys	12
4.1 Karaktärens egen vilja	12
4.1.1 Personliga pronomen och namn	13
4.1.2 Yttre väsende	14
4.2 Känslor som uttryck för utvecklingen av könsidentitet.....	15
4.2.1 Karaktärens egen känsla av kön	16
4.2.2 Känslor orsakade av andra karaktärers handlingar	17
5 Sammanfattande diskussion	19
Litteraturförteckning	22

1 Inledning

Identitet är någonting som definierar människan i sina egna ögon. Den börjar bildas redan som barn och kan förändras och utvecklas under hela livet. Med begreppet *identitet* beskrivs en känsla av att vara en egen person med egna personlighet, tankar, åsikter och egenskaper. En viktig del av identitet är också att man kan vara sig själv. (Barn- och ungdomspsykiatri, 2022.) Eftersom begreppet *identitet* är brett och mångsidigt kan identiteten forskas från många olika utgångspunkter. I den här avhandlingen fokuserar jag på en del av personlig identitet, *könsidentitet*.

Könsidentitet betyder individens egen uppfattning om hurdan hen är som en flicka, pojke eller av någon annan form av kön. Den här formen av identitet börjar utvecklas vid ungefär tre års ålder och kan förändras under livet. (Seta, 2024.) Ibland är det så att en individs könsidentitet inte stämmer överens med det kön som hen har tilldelats vid födseln eller med det kön som andra kan se. Då är det fråga om *könskonflikt*. (Mielenterveystalo, 2024.) Eftersom könsidentitet börjar bildas i barndomen kan också könskonflikter observeras hos små barn.

Barnböcker har en stor betydelse i barnets identitetsutveckling och sociala lärande. Böcker ger barn några av de tidigaste och längst varaktiga uppfattningarna till exempel om kön och klass och de påverkar hur barn förstår vilka förväntningar som kopplas till kön. Litteratur är också ett av de viktigaste sätten att förmedla kulturella normer, värderingar och attityder till små barn. (Filipovic, 2018.) Att se likadana karaktärer positivt presenterade ökar självkänslan och därför är det viktigt att barnböckerna presenterar diversiteter och annorlunda familjer (Von-Frenckell, 2020). Några av de svenskspråkiga barnböcker som handlar om barn med icke-traditionell könsuppdelning är Camilla Gisslows Jag är-serien. Serien berättar historien om tre fiktiva barn och deras väg mot att förverkliga sina egna kön.

Upplevda könskonflikter, mångfalden av könsidentiteter och utvecklingen av könsidentiteter i böckerna utgör huvudteman i denna avhandling. Men vad betyder dessa begrepp egentligen och hur beskrivs huvudkaraktärernas egna könsidentitetsuttryck? Denna avhandling har disponerats så att jag först presenterar syftet med studien och diskuterar forskningsfrågorna. Sen introducerar jag mitt empiriska material och berättar om analysmetoden varigenom jag har genomfört studien. Jag redogör för de teoretiska utgångspunkterna för avhandlingen och presenterar resultaten av analysen. Slutligen diskuterar jag resultaten och ger förslag till fortsatt forskning.

1.1 Syfte

Barnböcker har en stor betydelse i barnets identitetsutveckling och socialt lärande (Filipovic, 2018). Böcker med huvudkaraktärer som inte ingår i den traditionella könsuppdelningen är fortfarande ett relativt nytt forskningsområde. Därför är det motiverat att forska i hur utvecklingen av sådana karaktärers könsidentitet beskrivs. I den här avhandlingen fördjupar jag mig i den bild som författaren Camilla Gisslow skapar av utvecklingen av könsuppfattningar i sina böcker. Mina forskningsfrågor är följande:

- Hur beskrivs utvecklingen av huvudkaraktärernas könsidentitet i Camilla Gisslows Jag är-barnbokseriens illustration och text?
- Med vilka faktorer beskrivs hur karaktärernas kön uttrycks i barnboksserien?

Mitt antagande är att utvecklingen av karaktärernas könsidentitet beskrivs genom bland annat de fysiska egenskaper som karaktärerna vill förkroppsliga. Jag antar att kläder och pronomen har med könsuttrycket att göra. Det förekommer kanske stereotypiska uppdelningar i pojkar och flickor men det som är fängslande är att ta reda på om författaren också har behandlat könsneutrala ämnen och i så fall hur hon gjort det.

1.2 Tidigare forskning

Barnlitteratur är ett relativt forskat ämnesområde och det finns också forskning om könsrelaterade ämnen i barnböcker. Forskningen i mångfalden av kön och könsidentiteter är dock ny inom forskningsområdet eftersom ämnet också är socialt fräscht. Några studier om ämnet har ändå gjorts.

Några forskare i medicin i Atlanta har forskat i processen där individers icke-binära handlingar leder till könsdysfori och könsbejakande hormonbehandling (eng. *gender-affirming hormonal treatment/GAHT*) hos barn och ungdomar. Med longitudinell forskning fick forskarna veta att ungdomar som tilldelats kvinnokön vid födseln var mer benägna att få en diagnos och initiera GAHT. Mindre än en tredjedel av ungdomar som upplever mångfalden av kön får en diagnos som är relaterad med könsdysfori och en fjärdedel får hormonbehandling. (Wagner, fl. 2021.) Begreppen *binäritet*, *könsdysfori* och *könsbejakande hormonbehandling* beskrivs noggrannare i kapitel 3.

Melissa Varetto-Schnitter (2021) har undersökt mångfalden av kön i barn- och ungdomsböcker i sin finskspråkiga pro gradu-avhandling. Hen analyserade två barnböcker och två ungdomsböcker med materialbaserad innehållsanalys. Resultaten av studien visade att mångfalden av kön presenterades på barnens nivå. Det som var viktigt i studien var att alla i böckerna blev alla accepterade, uppskattades och respekterades sådana som de är. Analysen av ungdomsböcker visade att köns mångfald togs upp genom huvudkaraktärernas reflektion av sin egen könsidentitet. Beskrivningen av den oförståelse som råder i samhället var också ett av resultaten som Varetto-Schnitter fick. (Varetto-Schnitter, 2021.)

Santeri Laakkonen (2021) har gjort en kandidatavhandling om hur transbarn stöds i småbarnspedagogik. Han använde narrativ litteraturgenomgång som analysmetod och fick reda på att transbarn kan stödjas genom medvetenhet om jämställdhetsperspektiv. Laakkonen betonar att detta blir möjligt om personalen kan se på kön bredare än bara genom biologi och förstå att kön är en mångsidig fråga. Det skulle också vara viktigt att personalen är medveten om sina egna antaganden och attityder. (Laakkonen, 2021.)

I denna studie fokuserar jag på den beskrivning som Camilla Gisslows barnbokserie skapar av utvecklingen av könsidentiteter hos barn. På grund av ämnet fokuserar jag särskilt på beskrivningen av barn med atypisk uppfattning av kön och av upplevda könskonflikter. Enligt vad jag vet finns det inga andra studier med likadana forskningsfrågor om den här barnboksserien.

1.3 Forskningsetik

Jag har inte upptäckt stora forskningsetiska problem som kunde försvåra eller förhindra genomförandet av studien. I denna avhandling framkommer etiken genom att jag noterar tidigare forskning och hänvisar till den. Jag har strävat efter att göra min forskningsprocess transparent genom att förklara studiens gång och steg i analysprocessen. Eftersom materialet består av bilderböcker måste man ta i beaktande att min subjektiva upplevelse av bilderna påverkar studien och någon annan kanske ser bilderna på ett annorlunda sätt. I denna studie är min roll som tolkare väsentlig och den styr inriktningen av analysen.

Barnböcker som forskats i denna undersökning är skyddade av upphovsrättslagen. Enligt Kopiosto (2024) får man citera bilder i avhandlingar om bilderna är centrala och de tas upp i texten. Avsikten är då att förklara det som behandlas i texten.

2 Material och metod

I detta kapitel presenterar jag det empiriska materialet och introducerar analysmetoden som jag har använt. Jag berättar om analysmetodens egenskaper och de faktorer som måste beaktas när denna metod används. Jag redogör för analysens faser och tar också upp utmaningar som har förekommit under analysprocessen.

2.1 Material

Det empiriska materialet i denna avhandling utgörs av Camilla Gisslows barnboksserie. Serien består av tre olika böcker som alla handlar om könsrelaterade identitetsfrågor. Författaren har skrivit böckerna med syftet att erbjuda kamratstöd för familjer med barn som uttrycker sin könsidentitet atypiskt. Författarens egen son kom ut som en transperson redan som barn och då fanns det inga böcker som kunde hjälpa transbarn och deras anhöriga i en ny situation. (Tallbergs Förlag, 2024.) Bilderböckerna kan anses vara kulturella produkter och därför är analysmaterialet färdigt material (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006: kapitel 6.6).

De två första böckerna handlar om barnkaraktärer som identifierar sig med andra kön än de har definierats vid födseln. Böckerna heter *Jag är Bella: en flicka med snopp (2018)* och *Jag är Linus: en pojke med snippa (2018)*. Den tredje boken handlar om ett barn som har en glidande könsidentitet och känner sig delvis som en pojke, delvis som en flicka och delvis som någonting mittemellan. Boken heter *Jag är Charlie: både en pojke, en flicka eller mittemellan (2021)*. Det som alla dessa böcker har gemensamt är att huvudkaraktärerna inte känner att deras kön har tilldelats rätt och att de börjar bete sig såsom de känner. Karaktärerna byter till exempel sina namn och börjar klä sig och styla sitt hår på det sättet som de vill. Historien i alla av de analyserade böckerna löper på samma sätt medan utgångspunkterna är annorlunda.

Ulla Rhedin (1992) har indelat bilderböckerna i tre olika kategorier i sin doktorsavhandling. Dessa kategorier är *den episka bilderboken*, *den expanderande bilderboken* och *den genuina bilderboken*. Böckerna jag har valt ut för en analys har drag av alla dessa kategorier. I den episka bilderboken förtydligar bilderna texten och beskriver de viktiga punkterna i berättelsen. Den expanderande bilderboken säger någonting mer med sina bilder och bilderna utvidgar berättelsen speciellt när det textmängden är liten. Typiskt för den genuina bilderboken är att illustration och text är i samspel med varandra och att text inte fungerar utan bilder. (Rhedin, 1992: 79–103.) Jag har valt dessa böcker som analysmaterial eftersom de är bilderböcker och antagligen berättar om könsrelaterade identitetsfrågor på ett sätt som är begripligt för barn. Som tidigare nämnts påverkar barnlitteraturen barnens attityder och världsåskådning. Därför är det också motiverat att använda dessa böcker till exempel i småbarnspedagogik eller uppfostran för att visa könsångfalden som även barn kan uppleva.

2.2 Analys av text och bild som metod

Jag använder kvalitativ innehållsanalys som metod. Då ligger fokus på de uppenbara betydelser som handlar om människors livsvärld (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006: kapitel 1.2). Innehållsanalys är en grundläggande analysmetod som kan användas i all kvalitativ forskning. Den lämpar sig för varierande analysmaterial och kan betraktas som en bred teoretisk referensram. (Tuomi & Sarajarvi, 2018: kapitel 4.) Med mina forskningsfrågor syftar jag till att ta reda på någonting som har med människors livsvärld att göra. Därför är det motiverat att göra en kvalitativ analys.

I denna avhandling är analysmetoden *teoribunden* eftersom analysen inte härleds från någon specifik teoretisk referensram. Med andra ord går analysen från teori till material och vice versa. Analysen grundar sig inte direkt på någon teori men den kan ha teoretiska anknytningar som möjligen stödjer analysen. I teoribunden innehållsanalys börjar analysfasen materialbaserat och den presenterade teoribasen blir vägledande för analysen. De två andra möjligheter att göra innehållsanalys är att närma sig analysen *materialbaserat* eller *teoribaserat*. I materialbaserad innehållsanalys är syftet att skapa en teoretisk helhet av forskningsmaterialet. Tidigare forskning och teorier ska inte påverka analysen eller resultatet. Teoribaserad innehållsanalys betyder därmed att analysen av materialet styrs av färdig teori, referensram eller modell som har skapats utgående från det som tidigare sagts. Syftet med teoribaserad analys är till exempel att testa tidigare forskning i ett nytt sammanhang. (Tuomi & Sarajarvi, 2018: kapitel 4.)

Analysen pågick enligt principerna för innehållsanalys. Först lämnade jag bort material som är irrelevant för undersökningen. Denna *reducering* (Tuomi & Sarajärvi, 2018: kapitel 4.4) betydde att jag iakttog bara sådana delar i böckerna där bild och text fungerar i samspel för att skapa betydelser. Kännetecknande för bilderböcker är nämligen ett ömsesidigt förhållande mellan bild och text. I en bilderbok utgör text och bilder tillsammans en naturlig helhet där bild och ord samverkar med varandra och skapar betydelser tillsammans. Berättelsen bygger också på detta samspel och därför kan bildens betydelse inte ignoreras (Heinimaa, 2015:142–144.) Analysen kunde också ha gjorts på ett annat sätt som till exempel endast som analys av bilder. Med ett annat tillvägagångssätt och andra forskningsfrågor hade resultaten också kunnat vara annorlunda.

Vanligtvis följs reducering av nästa steg som är *gruppering*. Med andra ord indelas materialet i underkategorier. Det sista steget är *abstrahering* där olika huvudkategorier skapas från tidigare underkategorier (Tuomi & Sarajärvi, 2018: kapitel 4.4). I denna avhandling har gruppering och abstrahering gjorts i omvänd ordning. Jag har först skapat huvudkategorierna i analysen och efteråt indelat dem i underkategorier. Detta visar att analysen är teoribunden. Nämnda huvud- och underkategorier presenteras i kapitel 4.

Det som är bra med innehållsanalys är att den ger författaren frihet att tolka och reflektera över sitt material. Det här kan dock bli en svårighet eftersom analysen kan bli för bred. I materialet för kvalitativ forskning finns det alltid flera intressanta saker som man kanske inte ens har tänkt i förväg. Då måste materialet och forskningsfrågorna kunna begränsas. Att göra en innehållsanalys kräver också skicklighet att förhålla sig öppet och kritiskt till sitt material. (Tuomi & Sarajärvi, 2018: kapitel 4.1.) I denna studie har begränsningen varit en av de utmaningarna. Att gruppera och abstrahera materialet har varit delvis utmanande eftersom alla kategorier jag har hittat är på ett eller annat sätt relaterade till varandra. Jag har dock bestämt mig för att behandla teman och kategorier i varje underkapitel enligt det som kommit fram även om kategorierna i exempelbilderna delvis kan överlappa.

3 Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenterar jag de centrala begreppen i studien, betraktar betydelsen av böcker för barn och presenterar principerna för könssensitivitet i utbildning och uppfostran. Det här kapitlet utgör den teoretiska referensramen för avhandlingen.

3.1 Mångfalden av kön och könsidentiteter

Självbild och identitet har många olika områden som alla påverkar individens helhetsbild av sig själv. Identitet är någonting som definierar människan i sina egna ögon. Den börjar utgöras redan som barn och kan förändras och utvecklas under hela livet. Med begreppet *identitet* beskrivs en känsla av att vara en egen person med egna personlighet, tankar, åsikter och egenskaper. (Barn- och ungdomspsykiatri, 2022.) En individs identitet kan indelas i personlig identitet och social identitet som båda har sina egna egenskaper och betydelser för individen. Personlig identitet inkluderar till exempel sådana faktorer som kön, ålder, nationalitet, politisk position, social status, yrke eller civilstånd. Social identitet betyder individens identifikation med andra människor och olika grupper som till exempel kulturella grupper. (Tieteen termipankki, 2024.)

Det är omöjligt att definiera kön entydigt eftersom kön som begrepp är flerdimensionellt. Vanligtvis indelas kön i biologiskt (kön) och socialt (genus) kön. Biologiskt kön betyder alla fysiska och faktiska egenskaper i kroppen som till exempel hormoner, kromosomer och könsorganen. (WHO, 2024.) Socialt kön beskriver utformning och tolkning av det fysiska könet och är ett namn för samhällliga normer som gäller för män respektive kvinnor. Det uttrycker hur sociala normer har utformat kvinnor och män på olika sätt. (Genusfolket, 2024.) Detta innebär också de oskrivna reglerna i vårt samhälle enligt vilka människor antingen är kvinnor eller män. Enligt dessa regler ska människor också bete sig på ett sätt som är typiskt för kvinnor och män. Sådana här tänkesätt tillhör *könsnormativitet*. Enligt normen är dessa två kön oföränderliga och motsatta till varandra och kön kan definieras enligt anatomiska och biologiska egenskaper såväl som yttre väsende eller självuttryck. (Seta, 2023.) Färger och stil på kläder är till exempel traditionellt förknippade med ett visst kön. Ljusa färger och glitter på kläder anses vara stereotypa för flickor och klara och mörka färger anses vara stereotypa för pojkar (Roivainen, 2017: 210–223.) Den könsnormativa tankemodellen lämnar inte utrymme för flera sätt att uttrycka sitt kön utan att den skapar ensidiga fack där varje individ borde passa in.

Kön kan också förstås utifrån subjektiva upplevelser eller könsidentiteter. Konstruktionen av den egna könsidentiteten påverkas väsentligen av samhällliga, kulturella och sociala strukturer samt rådande värderingar och normer. (Tieteen termipankki, 2024.) Könsidentitet syftar på en persons djupa känsla och individuella upplevelser av sitt kön som motsvarar eller kanske inte motsvarar personens fysiologi eller det kön hen fått vid födseln (WHO, 2024). En viktig del av identitet är att man kan vara sig själv (Barn- och ungdomspsykiatri, 2022). Därför kan en individs subjektiva upplevelse av sitt eget kön också betraktas som ett viktigt tecken på könsidentitet. Denna aspekt av identitet kan anses vara *binär* eller *icke-binär*. Binär könsidentitet betyder att individen uppfattar sig själv som antingen en man eller en kvinna. Icke-binär (eng. *non-binary*) könsidentitet betyder att människan inte passar in i den traditionella uppdelningen i män och kvinnor. Hen kan till exempel känna sig vara delvis både en man och en kvinna eller ingenting som har med könet att göra. (Seta, 2023.)

Könsidentitet kan också diskuteras med begreppet *cis*. Då identifierar sig människan med det kön hon har fått vid födseln (RFSL, 2023.) Då motsvarar könsuttryck och könsidentitet samhällliga förväntningar och normer (Seta, 2023). Om individens könsidentitet inte stämmer överens med det kön som hen har fått när hen föddes är hen *trans* (RFSL, 2023). Trans är härigenom motsatsen till cis och transpersoner känner sig vara av olika kön än de har fötts i.

3.2 Könskonflikt, könsdysfori och könseufori

Ibland känner en person att hens könsidentitet inte överensstämmer med det kön som hen blivit tilldelad vid födseln och det kön som andra ser. Då är det fråga om *könskonflikt*. Könskonflikter kombineras ofta med upplevelser av *könsdysfori* som orsakar starka negativa känslor, psykiskt illamående och ångest. Upplevelser av könsdysfori och könskonflikt är dock individuella och därför kan inte antas att alla som upplever könskonflikter upplever också könsdysfori. (Mielenterveystalo, 2024). Vid könsdysfori anses könsidentitet i sig inte vara ett problem utan det är ångest och obehag som orsakas av obalansen mellan kropp och identitet som upplevs som ett problem (Kaltiala-Heino fl., 2015). Begreppet *könseufori* används respektive diskuteras när personen får förverkliga det kön hen känner rätt. Könseufori orsakas när individens könsuttryck och andras bemötande överensstämmer med individens könsidentitet. (Järvenpää, 2022.)

Könsdysfori kan indelas i två olika kategorier: *kroppsdysfori* och *social dysfori*. Kroppsdysfori innebär att den dysfori som upplevs riktas mot könsbestämda kroppsdrag. Social dysfori betyder att känslor av ångest, obehag och irritation uppstår i sociala situationer där en individ blir könsbestämd eller bemött på ett fel sätt. (Mielenterveystalo, 2024.) Ibland är könsdysfori också en medicinsk diagnos. Det ångest som orsakas av diskrepansen mellan det upplevda och det fysiska könet lindras med kroppsliga korrigeringsbehandlingar. Det krävs en diagnos för att individen kan få dessa behandlingar. (Kaltiala-Heino fl., 2015.) Behandlingen kan vara till exempel könsbejakande hormonbehandling (GAHT) som betyder att ”behandlingen innebär det motsatta könets könshormoner, testosteron eller östrogen, som medför kroppsliga förändringar mot det önskade könet” (SBU, 2022). Könskonflikter är dock en personlig upplevelse och därför vill alla som har konflikter med sitt fysiska kön inte få hormonbehandling eller en diagnos. Diagnosen tar inte bara hänsyn till den binära könsuppdelningen utan även andra dimensioner av könsidentitet. (Kaltiala-Heino, 2015.)

Många barn som upplever könsdysfori upplever det inte längre i puberteten och vuxen ålder. Enligt studierna försvinner största delen av de atypiska upplevelsorna i puberteten och därför anses inte att barn har förutsättningar för könsomdefiniering. (Steensma, 2013: 98, 117–119.) ”Barn med en atypisk könsidentitet behöver framför allt åldersanpassat utvecklingsstöd: acceptans, vård och den trygghet i uppväxten som alla barn förtjänar. Alla som arbetar med familjen kan ta hand om det” (Kaltiala-Heino fl., 2015). Könsidentitet kan också förändras under livet (Seta, 2024). Därför är syftet med denna studie inte att ta ställning eller att forska i äktheten eller styrkan i upplevelsen av könskonflikter hos barn. Syftet är att fokusera på hur utvecklingen av atypisk könsidentitet presenteras i barnböcker och därmed på ett sätt som är begripligt för barn.

3.3 Betydelse av böcker för barn

Böcker har en stor betydelse för ett barns uppväxt, fantasi, identitet och relationen mellan ett barn och en förälder. Sagor och berättelser väcker allsköns känslor och med hjälp av dem kan även svåra och ångestladdade frågor hanteras. (Heinimaa, 2015: 152; Eklund, 2024 enligt Nikolajeva & Scott, 2013.) Att läsa böcker tillsammans med en betydelsefull vuxen påverkar positivt utvecklingen av barnets känsloliv. Att studera böcker tillsammans är en interaktion där tankar och fantasi är fria. I sådana interaktionssituationer får barnet känna att hen blir hörd och att hen är viktig. Sådana erfarenheter är värdefulla för barnets identitetsutveckling (Heinimaa, 2015: 161). Speciellt om barnet

har utmaningar eller konflikter i sin identitetsutveckling kan en sådan acceptans vara speciellt meningsfull.

”När barn identifierar sig med fiktiva karaktärer kan de upptäcka att de inte är ensamma med sina svåra upplevelser” (Eklund, 2024; Von-Frenckel, 2018). Att se likadana karaktärer som hen själv ökar barnets självkänsla och därför är det viktigt att diversiteter och annorlunda familjer presenteras i barnböcker (Von-Frenckel, 2018). Utöver att barnböcker innehåller relaterade karaktärer bör handlingen i böckerna vara engagerande och tydlig (Eklund, 2024 enligt Nikolajeva & Scott, 2013). Då blir barnen intresserade av böcker och kan koncentrera sig på dem.

Böckerna kan ge underlag för meningsfulla diskussioner och bidra till att barnen kan ifrågasätta världen (Eklund, 2024). Litteratur är dock ett av de viktigaste sätten att förmedla kulturella normer, värderingar och attityder till små barn. Böcker ger barn några av deras tidigaste och längsta varaktiga uppfattningar till exempel om kön och klass och påverkar barnens förståelse av förväntningar kopplade till kön. (Filipovic, 2018.) Heinimaa (2015: 143) konstaterar också att ”en bilderbok är ett konstverk som speglar sin tid”. Tidens sociala värderingar och normer överförs till barnen genom böcker och med dem lär sig barnet om världen och sig själv. Barn har inte erfarenhet och förmåga att se om bilder stämmer med verkligheten. Därför är det viktigt att uppmärksamma vilka bilder av verkligheten som vi ger barnen. (Josefsson, 1977:134–135.) Josefsson har skrivit om sina tankar för länge sedan, och därför betyder verkligheten olika saker än då. Jag anser dock att innehållet i Josefssons tankar stämmer ännu idag. Förutom skola och utbildning kan även böcker och berättelser användas för att påverka hur ett barns världsbild och uppfattning av andra människor bildas.

3.4. Könssensitivitet i undervisning och uppfostran

Som framgår ovan betyder *könssensitivitet* beaktande av könsnormer och deras inverkan på uppfostran. Dessa könsnormer påverkar till exempel vilka lekar pojkar och flickor kan leka och vad de kommer att bli när de växer upp. Könssensitivitet syftar till att alla barn kan vara sådana som de vill utan att de kategoriseras enligt stereotypa könsnormer eller binär könsuppdelning. (Seta, 2018.) I könssensitiv uppfostran får alla uttrycka sitt eget kön, och stereotypa könsroller förstärks inte (Väestöliitto, 2024). Avsikten är inte att avlägsna olika kön utan att se kön som helhet, komma ihåg mångfalden av kön och observera olika könsbestämda praxis i vardagen kritiskt. Könssensitivitet i

uppfostran kräver att de vuxna som barnen har att göra med är medvetna om sina egna värderingar och attityder.

Könssensitivitet kan ofta blandas med begreppet *könsneutralitet*. Skillnaden är att könsneutralitet inte lägger vikt vid kön. (Seta, 2018.) Begreppet könsneutral betyder att någonting inte förknippas med vare sig kvinnor eller män. Det kan syfta på begrepp eller språkstil (Council of Europe, 2015). Utgångspunkten för könsneutral uppfostran är att man vill avlägsna kön. Då skapar kön inte ojämlikhet. Det här är problematiskt om det är meningen att ojämlika diskurser avskaffas. Om frågan diskuteras är det möjligt att öka jämlikheten. (Eskelinen & Itäkare, 2020.)

Strävan efter könssensitiv uppfostran syns på statlig och samhällelig nivå. Jämställdhet i uppfostran betonas redan i grunderna för planen för småbarnspedagogik i Finland. Enligt Utbildningsstyrelsen betyder könssensitivitet i småbarnspedagogik att personalen uppmuntrar barn att göra val utan att stereotypa roller eller förväntningar om kön påverkar barnens verksamhet. Personalen vill främja jämställdhet och ingriper i ojämlika situationer. Med positiv och uppmuntrande interaktion kan utvecklingen av barnens identitet och självkänsla stödas. (Grunderna för plan för småbarnspedagogik, 2022: 37.) För att kunna tillämpa könssensitiv småbarnspedagogik måste man vara medveten om förekomsten av könsrelaterade praxis i alla situationer i vardagen. Könssensitivitet i vardagen kan betyda till exempel att flickornas och pojkarnas lekar och färger inte skiljs åt. (Väestöliitto, 2024).

Med hjälp av barnlitteratur kan könssensitivitet tas upp. Allt fler barnböcker innehåller könsneutrala karaktärer. Karaktärers handlingar kan också skilja sig från stereotypiska könsroller. I sagor, berättelser och färgglada bilder kan den pedagogiska aspekten gömmas, och med litteratur kan barnens attityder och världsbild påverkas. Värderingar som kan förmedlas av sagor är till exempel gott uppförande, vänskap och jämlikhet. Med hjälp av sådana böcker får barn exempel på hur de kan agera i olika situationer. (Heinimaa, 2015:144–145.) Ökad medvetenhet om könsrelaterade frågor påverkar eventuellt barns och vuxnas tankemodeller så att de förändras i en mer tolerant och medveten riktning. Individens attityder och värderingar speglar ofta aktuella lägen och sociala värden.

4 Analys

I detta kapitel presenterar jag analysen av materialet. I analysen presenterar jag två huvudkategorier som motsvarar forskningsfrågorna som jag ställde i början av avhandlingen. Dessa huvudkategorier är *Karaktärens egen vilja* och *Känslor som uttryck för utvecklingen av könsidentitet*. Kategorin *Karaktärens egen vilja* har jag indelat vidare i två underkategorier som motsvarar noggrannare forskningsfråga två. Underkategorierna beskriver olika faktorer med vilka könsuttryck för huvudkaraktärer beskrivs. Dessa underkategorier är *Personliga pronomen och namn* samt *Yttre väsende*. Kategorin *Känslor som uttryck för utvecklingen av könsidentitet* har jag likaså indelat i underkategorierna *Huvudkaraktärens egen känsla av sitt kön* och *Känslor orsakade av andra karaktärers handlingar*.

I exempelbilderna kan det finnas fler än en kategori. I analysen diskuterar jag dock exemplen enligt vad som är relevant i det skedet. Till exempel överlappar känslor och karaktärens egen vilja i många exempelbilder. Eftersom utvecklingen av identitetsuppfattningar kan betraktas som entydig process har jag inte funnit det meningsfullt att lämna dessa exempel utanför analysen även om de delvis överlappar. Dessa exempel kan tolkas vara mångsidiga presentationer av utvecklingen av könsidentitet som helhet.

För att göra analysen tydligare har jag förkortat böckernas namn och med dessa förkortningar syftar jag på exempelbilder ur materialet. På boken *Jag är Bella: en flicka med snopp* syftar jag med förkortningen *Jag är Bella*, boken *Jag är Linus: en pojke med snippa* har jag förkortat till *Jag är Linus* och boken *Jag är Charlie: både en pojke, en flicka eller mittemellan* syftar jag på med förkortningen *Jag är Charlie*. Hädanefter använder jag dessa förkortningar för böckerna.

4.1 Karaktärens egen vilja

Böckerna är skrivna ur huvudkaraktärernas perspektiv och därför kommer händelserna fram i karaktärernas egna handlingar och tankar. I början av böckerna berättar huvudkaraktärerna att de vill bli kallade med andra namn än de som de fått av sina föräldrar. De vill också klä sig och lägga upp sitt hår på ett visst sätt. Då definierar karaktärerna hur de vill att andra ska behandla dem och dessa vändpunkter kan anses vara viktiga för utvecklingen av karaktärernas identitet. I allmänhet kommer karaktärernas egen vilja fram i meningar som ”jag vill” och ”jag vill inte”.

4.1.1 Personliga pronomen och namn

Huvudkaraktärerna vill byta sitt namn och pronomen som de vill att andra använder när de talar om dem. Barnet som har definierats som pojke vid födseln vill byta sitt namn till ett stereotypt flicknamn, Bella, och vill bli kallad med pronomenet ”hon”. Barnet som har definierats som flicka vid födseln vill i motsats byta sitt namn till ett stereotypt pojksnamn, Linus, och vill bli kallad med pronomenet ”han”. Den tredje huvudkaraktären vill heta Charlie eftersom det kan vara både en flickas och en pojkes namn. Även om Charlie har definierats som pojke vid födseln vill hen bli kallad med det neutrala pronomenet ”hen”.

Bild 1. Jag är Linus (Gisslow, 2018b). **Bild 2.** Jag är Charlie (Gisslow, 2021).

I Bild 1 och Bild 2 kommer fram karaktärernas vilja att bli kallade för Linus och Charlie. I det här fallet kan namnen och pronomenen som karaktärerna själva bestämmer anknytas till en stark identitetskänsla. Det räcker inte att dra slutsatser av karaktärernas uttryck för egen vilja utan man måste lägga märke till de känslor som dessa uttryck orsakar. I denna kategori är det dock inte väsentlig att dela upp känslor i egen kategori. Att kunna vara sig själv nämligen orsakar positiva känslor och stödjer identitetsutvecklingen. Därför kan känslor och karaktärernas vilja anknytas. Positiva känslor kommer fram i Bild 1 i karaktärens leende och nöjda ansikte. Att bli kallad med namn och pronomen som karaktären inte tycker om orsakar negativa känslor: karaktären är missnöjd och arg. Känslan kan tolkas utifrån bilden, och texten förklarar vad som orsakar känslan i fråga. Ibland kommer känslan fram redan i texten och bilden förstärker textens budskap. Dessa är egenskaper hos expanderande och genuina bilderböcker (Rhedin, 1992:79–103).

4.1.2 Yttre väsende

Uttrycket för karaktärernas vilja kan ses i karaktärernas yttre väsende, till exempel i kläder och hår. Uppdelningen i flickors och pojkars stereotypa kläder, färger och frisyrier syns i böckerna även om de kan anses ha en öppen hållning till könsrelaterade frågor. Hur karaktärerna ser ut kan dock visa vilken slags inställning de har till kön. I boken *Jag är Charlie* kombinerar huvudkaraktären kläder och färger som kan anses vara stereotypa både för flickor och pojkar och härigenom ger variation till denna uppdelning. Med tanke på bokseriens ämne är det dock motiverat att ta upp normativa faktorer för flickor och pojkar. För att upptäcka förändringen i karaktärernas liv måste man ha någonting att jämföra med. I det här fallet är det karaktärernas tidigare kläder och frisyrier som de vill ändra för att representera sitt rätta kön.

Bild 3. Jag är Bella (Gisslow, 2018a). **Bild 4.** Jag är Linus (Gisslow, 2018b).

Huvudkaraktärerna uttrycker sina könsidentiteter med stil och färger på kläder. Utifrån Bild 3 kan tolkas att Bella vill ha en klänning, ett pärlhalsband och skor med rosetter i stället för stereotypa pojkkläder som hennes föräldrar köpte henne tidigare. Dessa kläder och plagg som hon ville inte klä på sig var skjortor, kalsonger och slips (se Bild 11). Linus vill däremot klä sig i jeans och en t-tröja med Batman-logga och vill inte klä sig i en klänning som hans föräldrar köper till honom. Kläder som Linus vill ha kan ses i Bild 4. Charlie vill däremot ha både flick- och pojknormativa kläder. Färger på kläderna är också ett tecken på karaktärernas könsuttryck. Färger som Bella tycker om är ljusa och lätta färger som till exempel violett, gult och rött. Dessa kan anses vara stereotypa färger för flickor. Linus vill klä sig i svart och blått som kan däremot anses vara stereotypa färger för pojkar (Roivainen, 2017: 210–223). Både stil och färger på Charlies kläder är en kombination av de två föregående. Hen vill ha en glimmande och ljusfärgad tröja (se Bild 5) och korta jeansshorts med långa läderstövlar (se Bild 6). På ett visst sätt framstår Charlie som en mer neutral karaktär och uttrycker både pojknormativa och flicknormativa drag i sin yttre väsende.

Bild 5. Jag är Charlie (Gisslow, 2021). **Bild 6.** Jag är Charlie (Gisslow, 2021).

Att kunna bestämma om sitt hår och frisyr är också en betydelsefull faktor för karaktärerna. Med dessa faktorer representeras deras könsuttryck delvis. Bella och Charlie vill ha långt hår och Linus vill klippa sitt hår kort. I Bild 5 säger Charlie att det som är det viktigast för hen är att hen kan ha glimmande klämmor i sitt hår. Karaktärernas vilja att ha långt eller kort hår kan tolkas vara ena av de stereotypa fysiska egenskaperna hos flickor och pojkar. I alla tre böckerna konstaterar dock huvudkaraktärerna att en individs kön inte kan definieras med hårets längd (se Bild 6). Det här visar deras öppna inställning till de fysiska egenskaper som kan antas vara typiska för deras kön.

Att det finns skillnader mellan flickor och pojkars yttre väsende kan ses också i dessa barnböcker. Könsnormativ klädsel begränsar dock inte möjligheterna för karaktärerna att uttrycka sitt kön. Däremot visar det att karaktärerna får klä sig som de vill även om deras yttre väsende inte överensstämmer med det förväntade yttre väsendet för könet. Denna typ av lek med könsstereotyper i barnböcker berättar för barn vilken typ av beteende är acceptabelt. Med litteratur kan barnens attityder och världsbild påverkas och till exempel i färgglada bilder kan den pedagogiska aspekten gömmas (Heinimaa, 2015: 144–145). Med hjälp av dessa böcker kan barn förstå att olika kläder och frisyrer inte definierar någons värde utan att alla får uttrycka sig som de vill.

4.2 Känslor som uttryck för utvecklingen av könsidentitet

Analysen visar att karaktärernas alla handlingar är förknippade med känslor. Känslor skapar betydelser och berikar beskrivningen av händelser. Många av händelserna i böckerna åtföljs av en känsla som kommer fram både i texten och kan tolkas utifrån bilderna. Känslor kopplar också ihop andra kategorier som presenteras i analysdelen eftersom alla interaktionssituationer och karaktärernas självuttryck är förknippade med känslor.

4.2.1 Karaktärens egen känsla av kön

Huvudkaraktärernas egen känsla av sitt kön kommer fram i början och i slutet av böckerna. I början uttrycker alla karaktärerna att de själva känner sig någonting annat än det kön som de har blivit tilldelade vid födseln enligt deras fysiska egenskaper. Bella säger att hon är en flicka fast hon har manliga könsorgan och Linus säger att han är en pojke fast han har könsorgan som är typiska för det kvinnliga könet (se Bild 7). Charlie uttrycker att hen är både en pojke, en flicka eller någonting mittemellan fast hen har fötts med manliga könsorgan. Alla tre barn upplever alltså kroppsdysfori mot sina fysiska könsegenskaper och identifierar sig med något annat kön än dessa organ tyder på.

Bild 7. Jag är Linus (Gisslow, 2018b). **Bild 8.** Jag är Linus (Gisslow, 2018b).

En stark känsla av det egna könet är ett tecken på att könsidentiteten börjar utvecklas. Ibland är denna känsla i konflikt med kroppens fysiska könsegenskaper och orsakar svåra känslor som till exempel ångest (Mielenterveystalo, 2024). Från Bild 7 kan tolkas att karaktären upplever obalans mellan sina fysiska egenskaper och sin upplevelse av kön. Ansiktet i bilden kan tolkas vara missnöjd och känslan i bilden kan anses vara negativ. I Bild 8 visar karaktärens ansikte att han är nöjd och texten förklarar att karaktären känner sitt rätta kön i sitt hjärta. Det här tyder på en stark känsla av karaktärens egen könsidentitet även om hans fysiska egenskaper avslöjar någonting annat för utomstående. Könsidentitet ger dock uttryck för en individs djupa känsla och individuella upplevelsen av sitt kön som ibland inte motsvarar personens fysiologi (WHO, 2024).

Bild 9. Jag är Linus (2018b). **Bild 10.** Jag är Charlie (2021).

I Bild 9 och Bild 10 förklarar texten att Linus och Charlie nu känner sig som själva. Dessa exempel finns i slutet av böckerna där karaktärerna redan har kunnat uttrycka sitt kön på det sätt som de själva vill. Båda karaktärerna ler och är glada. Dessa positiva känslor kan därför tolkas vara ett resultat av att karaktärerna får vara sig själva och se ut som de vill. Att de får sin egen vilja fram påverkar också karaktärernas känsla av vilket kön som är rätt och dessa känslor kan anknytas till könseufori. Känslan av könseufori innebär att en person får förverkliga det kön som hen känner rätt (Järvenpää, 2022).

4.2.2 Känslor orsakade av andra karaktärers handlingar

Andra karaktärers handlingar orsakar både negativa och positiva känslor hos huvudkaraktärerna. Beskrivningen av negativa känslor kan i alla exempel anknytas till social dysfori som karaktärerna upplever. Det betyder att de blir könsbestämda eller bemötta på ett felaktigt sätt. Social dysfori förekommer ofta i sociala situationer och är typisk speciellt för transpersoner. (Mielenterveystalo, 2024). Negativa känslor i exemplen beskriver social dysfori. Känslorna förekommer när andra karaktärer kallar huvudkaraktärerna med ett felaktigt pronomen eller namn, köper fel sorts kläder till dem eller vill att de har en viss längd på håret. Sådana här handlingar korrelerar starkt med stereotypa beskrivningar av hur flickor och pojkar ska klä och bete sig. Detta orsakar starka negativa känslor hos huvudkaraktärerna.

Bild 11. Jag är Bella (Gisslow, 2018a). **Bild 12.** Jag är Charlie (Gisslow, 2021).

I Bild 11 förklarar texten att den negativa känslan uppstår när karaktären måste ha kläder som hen inte vill ha och i Bild 12 när karaktären har kort hår som hen inte tycker om. Dessa känslor härstammar från känslan av att karaktärerna inte blir sedda såsom de vill. Speciellt i dessa exempel får bilder sin betydelse när de samverkar med text. Känslor kan tolkas utifrån bilderna men texten förklarar att de orsakas av att karaktärerna upplever social dysfori i situationerna. Det här är ett exempel på att det är viktigt i analysen att lägga märke till det ömsesidiga förhållandet mellan text och bild. Berättelsen bygger på deras samspel och bildens betydelse kan inte heller ignoreras. (Heinimaa, 2015: 142-144).

Situationer där karaktärerna upplever positiva känslor är mångsidiga. Positiva känslor orsakas av både vuxna och barnkaraktärers handlingar. I böckerna orsakar andra barnkaraktärers handlingar inga negativa känslor hos huvudkaraktärerna. Varje bok har en likadan struktur och berättelsen fortskrider på ett likadant sätt. I början av böckerna känner huvudkaraktärerna för det mesta negativa känslor som till exempel arg och förtret som den könsdysfori de upplever orsakar. Medan berättelsen i böckerna fortskrider ökar också beskrivningen av positiva känslor.

Bild 13. Jag är Linus (Gisslow, 2018b). **Bild 14.** Jag är Bella (Gisslow, 2018a).

Såsom tidigare i analysen beskrivs positiva känslor med karaktärernas leenden och entusiastiskt kroppsspråk också i dessa exempel. I Bild 13 och Bild 14 förklarar texten att positiva känslor orsakas av känslan av könseufori som huvudkaraktärerna upplever i de aktuella sociala situationerna. Könseufori orsakas när individens könsuttryck och andras bemötande överensstämmer med individens könsidentitet (Järvenpää, 2022). Detta kan ses i exemplen där karaktärerna blir accepterade som de är. I Bild 13 säger en annan barnkaraktär att hen tycker att Linus nya namn är fint. Båda barn verkar glada och Linus kan ses bli röd i ansiktet. Berömmet känns antagligen bra för Linus. I Bild 14 uttrycker Bella att hon blir lycklig i hjärtat när alla använder det rätta namnet och pronomenet. I pratbubblan kallar den vuxna karaktären Bella med det rätta pronomenet och namnet vilket kan ses i att Bella ler. Sådana här interaktionssituationer tyder på att karaktärerna accepteras av andra barn och vuxna.

Att bli uppskattad som sig själv är en viktig del av identitetsutvecklingen (Mielenterveystalo, 2024). Att få vård och trygghet och känna sig accepterad har en speciellt stor betydelse för barn med atypisk könsidentitet (Kaltiala-Heino fl., 2015). Därför kan andra karaktärers positiva och uppmuntrande handlingar anses ha en positiv effekt på utvecklingen av huvudkaraktärernas identitet. Även om många barn som upplever könsdysfori inte har samma känslor efter puberteten (Steensma, 2013: 98, 117–119) förtjänar alla barn tolerant behandling oavsett hur de vill uttrycka sig och sin identitet.

5 Sammanfattande diskussion

I denna avhandling har jag studerat utvecklingen av könsidentiteter i barnböcker med en kvalitativ innehållsanalys. Frågorna som har drivit analysen framåt har varit följande:

- Hur beskrivs utvecklingen av huvudkaraktärernas könsidentitet i Camilla Gisslows Jag är-barnbokseriens illustration och text?
- Med vilka faktorer beskrivs hur karaktärernas kön uttrycks i barnboksserien?

Mitt antagande i början av studien var att utvecklingen av karaktärernas könsidentitet beskrivs till exempel med de fysiska egenskaper som karaktärerna vill förkroppsliga. Jag antog också att kläder och pronomen har med karaktärernas könsuttryck att göra. Dessa antaganden verkar stämma, men i analysen förekommer det också andra faktorer som kan anses påverka utvecklingen av karaktärernas könsidentitet. I analysen syns även den stereotypa uppdelningen av flickors och pojkars kläder och färger. Det finns dock avsnitt där dessa kategorier kombineras. I början av avhandlingen var denna uppdelning också ett av mina antaganden för hur karaktärernas kön uttrycks.

Resultaten av analysen visar att huvudkaraktärernas könsidentitet byggs upp genom upplevd atypisk könsuppdelning och könskonflikter samt känslor av könsdysfori och könseufori. Huvudkaraktärernas utveckling av könsidentitet påverkas också av hur karaktärerna uttrycker och visar sin egen vilja samt hur andra karaktärer handlar. Även känslan av det egna och rätta könet har också visat sig vara en betydelsefull del av könsidentitet. Utvecklingsprocessen underlättas av att andra vuxna och barn accepterar huvudkaraktärerna och har en positiv inställning till dem. Författaren Camilla Gisslow antyder i en intervju vid Sveriges Radio att andra människors åsikter och attityder var den svåraste delen av transprocessen som hennes barn gick igenom (Gisslow, 2019). Detta visar betydelsen av andra människors attityder både i positiv och negativ bemärkelse. Likadana resultat har också Varetto-Schnitter uppnått när hon forskade i mångfalden av kön i barn- och ungdomsböcker. Resultaten av hennes pro gradu-avhandling visar att det som var viktigt i studien var att alla i böckerna accepterades, uppskattades och respekterades sådana som de är. (Varetto-Schnitter, 2021.)

Enligt min analys av böckerna hänger utvecklingen av könsidentitet samman med många faktorer. Den teoretiska litteraturen i studien stödjer dessa iakttagelser. Till exempel kan fysiska egenskaper inte anses vara sådana som definierar individens kön utan de hänvisar endast till det biologiska könet (WHO, 2024) och tar inte hänsyn till andra dimensioner av det. Därtill har jag också fokuserat på hur det yttre väsendet påverkar utvecklingen av könsidentitet. Det betyder dock inte att ens kön enbart kan antas eller definieras utifrån yttre egenskaper. Upplevelsen av kön är personlig och flerdimensionell och därför kan ingen persons könsidentitet definieras enligt kläder eller frisyr. Kläder och frisyr är dock viktiga för huvudkaraktärerna i de analyserade böckerna och med dessa faktorer uttryckte karaktärerna sin identitet.

Huvudkaraktärernas upplevelser av social dysfori kan anses hänga ihop med andra karaktärers okunnighet och antaganden om kön på grund av huvudkaraktärernas fysiska könsegenskaper. Vid tre års ålder börjar barn förstå sitt eget och andras kön (Seta, 2024) och då börjar de också veta hur de ska uttrycka sin vilja i förhållande till sin könsidentitet. Innan barnet vet hur hen ska uttrycka sin vilja i frågan agerar föräldrar och andra vuxna med största sannolikhet enligt sina egna antaganden och föreställningar om könsrelaterade handlingar. Utbildning och uppfostran i könssensitivitet kan dock minska kategorisering och ojämlik behandling av barn både hemma och i skolan. Gisslows barnboksserie är ett exempel på litteratur som kan främja medvetenheten om den mångfald av kön som redan barn kan uppleva. Även om Gisslow har skrivit böckerna för att stödja transbarn och deras anhöriga kan dessa naturligtvis användas i många situationer. Med dessa böcker kan till exempel olika värderingar förmedlas till barn. Böckerna ger också barn ett exempel på hur de ska agera i olika situationer (Heinimaa, 2015:144–145). Acceptans och jämlikhet kommer fram i böckerna både i hur vuxna och barn handlar och likaledes presenteras också hur andras handlingar påverkar huvudkaraktärerna.

Det som måste tas i beaktande är att den här studien ger en begränsad bild av hur könsidentiteten utvecklas därför att forskningsmaterialet består av fiktiva berättelser. Även om böckernas författare har personliga erfarenheter av att uppfostra ett barn med atypiskt könsbeteende är berättelserna dock fiktiva. Beskrivningen av utvecklingen av könsidentitet kan bara tolkas med text och bilder och därför är min roll som tolkare väsentlig i studien. Min tolkning av böckerna är dock subjektiv och någon annan kunde ha fått annorlunda resultat av analysen. Den teoretiska litteratur och tidigare forskning som jag har presenterat stödjer dock resultaten och därmed kategorierna som jag har skapat. Till följd av detta antar jag att det finns gemensamma egenskaper hos utvecklingen av könsidentiteten.

Det finns många möjligheter till fortsatt forskning. I analysprocessen märkte jag att det finns mer att analysera i materialet än vad jag har syftat till med mina forskningsfrågor. Därför har jag utelämnat vissa ämnen i analysen. Till exempel har jag inte tagit upp vilken betydelse av olika gemenskaper har i ett barns liv. Gemenskaperna som påverkar huvudkaraktärernas liv i böckerna är bland annat en familjegemenskap, en daghemsgemenskap och en religiös gemenskap. Tuomi och Sarajärvi (2018) har påpekat att det alltid finns flera intressanta synvinklar i materialet som man kanske inte ens har tänkt i förväg och att det då är viktigt att kunna begränsa materialet. Mina iakttagelser kan dock ge underlag för fortsatt forskning till och med om samma bokserie. Studien kan också utvidgas till det verkliga livet och människor med atypiskt könsbeteende. Dessa personers erfarenheter av hur könsidentiteten utvecklas kan studeras till exempel med intervjuer eller enkäter. Fortsatt forskning kunde också göras om hur könssensitivitet och mångfalden av kön tas upp till exempel i böcker, TV-program eller barnprogram. Det vore intressant att forska i om dessa teman diskuteras oftare än tidigare i och med att de tas upp i samhällsdebatten.

Litteraturförteckning

Primärlitteratur

Gisslow, Camilla (2018a). *Jag är Bella: en flicka med snopp*. Tallbergs förlag.

Gisslow, Camilla (2018b). *Jag är Linus: en pojke med snippa*. Tallbergs förlag.

Gisslow, Camilla (2021). *Jag är Charlie: både en pojke, en flicka eller mittemellan*. Tallbergs förlag.

Sekundärlitteratur

Barn- och ungdomspsykiatri (2022). *Självbild och identitet*. Hämtad den 11 november 2023 från <https://www.bup.se/diagnoser/andra-svarigheter/sjalvbild-och-identitet/>.

Council of Europe (2015). *Gender Equality Glossary*. Hämtad den 13 april 2024 från <https://rm.coe.int/16805a1cb6>.

Eklund, Rakel (2024). Death and grief in illustrated storybooks: an inventory of Swedish literature for young children. *Death Studies*, 1–8. Hämtad den 4 april 2024 från <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/07481187.2024.2317167>.

Eskelinen, Mervi & Itäkare, Susanna (2020). ”Pidetään huolta ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja”. Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti -Jecer* 9(2), 197–129. Hämtad den 12 april 2024 från <https://journal.fi/jecer/article/view/114130/67329>.

Filipovic, Katarina (2018). Gender Representation in Children’s Books: Case of an Early Childhood setting. *Journal of Research in Childhood Education*, 32(3), 310-325. Hämtad den 9 februari 2024 från <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02568543.2018.1464086?needAccess=true&>.

Genusfolket (2024). *Vad är genus?* Hämtad den 5 mars 2024 från <https://www.genusfolket.se/vad-ar-genus/>.

Gisslow, Camilla (2019). *Hela intervjun: Camilla Gisslow om hur det är att vara mamma till en transperson*. Radioprogram 26.7.2019. Sveriges Radio. Hämtad den 29 februari 2024 från <https://sverigesradio.se/artikel/7250887>.

Heinimaa, Elisse (2015). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. I: Suojala, Marja (red.) & Karjalainen, Maija (red.). *Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käytäntöön*. Lasten keskus.

Josefsson, Birgitta (1997). Bilderbokens bild av verkligheten. I: Lindgren-Fridell, Marita, Cavallius, Gustaf, Rossholm, Margatetha, Hammar, Ulla, Josefsson, Birgitta, Stjärne, Kerstin, Nordström, Gert. Z. & Fridell, Lena (red.). *Bilden i barnboken*. Svenska Barnboksintitutet.

Järvenpää, Sandra (2022). Sukupuolieuforia on transihmisten ikioma onnen tunne. *Improbatur*. Hämtad den 7 februari 2024 från <https://www.improbatur.fi/sukupuolieuforia>.

Kaltiala-Heino, Riittakerttu, Mattila, Aino, Kärnä, Teemu & Joutsenniemi, Kaisla (2015). Sukupuoli-identiteetin diagnosoiminen. *Duodecim*, 131(4), 367–371, Hämtad den 13 februari 2024 från https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98618/sukupuoli_identiteetin_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Kopiosto (2024). *Julkaisujen ja teosten kopiointi. Korkeakoulut*. Hämtad den 30 januari 2024 från <https://www.kopiosto.fi/kopiosto/teosten-kayttajille/julkaisujen-ja-teosten-kopiointi/korkeakoulut/>.

Laakkonen, Santeri (2021). *Translasten tukeminen varhaiskasvatuksessa*. (Kandidatavhandling, Uleåborgs universitet). Hämtad den 8 december 2024 från <https://oulurepo oulu.fi/bitstream/handle/10024/18167/nbnfioulu-202109159004.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Mielenterveystalo (2024). *Sukupuoli-identiteetti ja transsukupuolisuus*. Hämtad den 13 februari 2024 från <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/seksuaalisuus-sukupuoli/sukupuoli-identiteetti-ja-transsukupuolisuus>.

Nikolajeva, Maria & Scott, Carole (2013). *How Picturebooks Work*. Taylor and Francis.

RFSL (2023). *Begreppsordlista*. Hämtad den 7 februari 2024 från <https://www.rfsl.se/hbtqi-fakta/begreppsordlista/>.

Rhedin, Ulla (1992). *Bilderboken: på väg mot en teori*. Alfabeta.

Roivainen, Päivi (2017). *Puettu lapsuus: Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille*. (Doktorsavhandling, Kansatieteellinen arkisto 56). Hämtad den 27 april 2024 från <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/130369/diss2017Roivainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). *Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOT. Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Hämtad den 12 februari 2024 från <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimot/>.

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) (2022). *Hormonbehandling vid könsdysfori – vuxna. En systematisk översikt och utvärdering av medicinska aspekter*. Hämtad den 10 april från https://www.sbu.se/pubreader/pdfview/display/93969?browserprint=1&lang=sv_

Steensma, Thomas. D. (2013). *From Gender Variance to Gender Dysphoria: Psychosexual development of gender atypical children and adolescents*. (PhD-Thesis-Research and graduation internal, Vrije Universiteit Amsterdam).

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (Seta) (2018). *Sukupuolineutraalissa ja sukupuolitietoisessa kasvatuksessa on eroa*. Hämtad den 13 februari 2024 från <https://seta.fi/2018/09/26/sukupuolineutraalissa-ja-sukupuolitietoisessa-kasvatuksessa-on-eroa/>.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (Seta) (2023). *Sateenkaarisanasto*. Hämtad den 5 mars 2024 från <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>.

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (Seta) (2024). *Sukupuolen moninaisuus lapsuusiässä*. Hämtad den 10 november 2023 från <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuus-lapsuudessa/>.

Tallbergs Förlag (2024). Hämtad den 31 januari 2024 från <https://www.tallbergsforlag.se/camilla-gisslow>.

Tieteentermipankki (2024). *Ihmistieteet: sukupuoli*. Hämtad den 5 mars 2024 från https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:sukupuoli_

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Utbildningsstyrelsen (2022). *Grunderna för planen för småbarnspedagogik*. Hämtad den 9 april 2024 från <https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/grunderna-planen-smabarnspedagogik-2022>.

Varetto-Schnitter, Melissa (2022). *Sukupuolen moninaisuuden kuvauksia 2020-luvun taitteen lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. (Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet). <https://helda.helsinki.fi/items/615552d3-42a1-429b-bdef-1e3d80a418d9>.

Von Frenckell, Jenni (2020). Barn behöver se sig själv i böcker. *Hem och skola*, 4/2020, s. 16–17.

Väestöliitto (2024). *Tasa-arvoinen kasvatus*. Hämtad den 15 april 2024 från <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/ymparisto/tasa-arvoinen-kasvatus/>.

Wagner, Stephanie, Panagiotakopoulos, Leonidas, Nash, Rebecca, Bradlyn, Andrew, Getahun, Darios, Lash, Timothy L., Roblin, Douglas, Silverberg, Michael, J., Tangpricha, Vin, Vupputuri, Suma & Goodman, Michael (2021). Progression of Gender Dysphoria in Children and Adolescents: A Longitudinal Study. *Pediatrics* 148(1). Hämtad den 21 februari 2024 från <https://publications.aap.org/pediatrics/article/148/1/e2020027722/179931/Progression-of-Gender-Dysphoria-in-Children-and?autologincheck=redirected>.

World Health Organization (WHO) (2024). *Gender and health*. Hämtad den 5 mars 2024 från: https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1.